

EMŐD TERÉZ

A MESE ÚTJA

FOGLALKOZÁSOK A PETŐFI IRODALMI MÚZEUMBAN

„A legrövidebb út embertől emberig – a szerelem
és a barátság mellett – a művészet.”

(Claude Roy: *A művészet szerelme*)

IMuzeológus könyvtárosként számomra a legnagyobb kihívás, hogy a múzeumi gyűjteményeket, az aktuális kiállításokat, valamint a helyszínt magát hogyan lehet felhasználni úgy, hogy a gyermeklátogatók – az élményen túl – valamilyen kreativitásra vagy továbbgondolásra készítő többletet kapjanak.

IA szépirodalmi művek, a mesék és az irodalmi kiállítások sok tekintetben hasonlítanak: egyaránt jellemzi őket a szerteágazó tematika, valamint a szoros kapcsolat más művészeti ágakkal, sőt a tudományokkal vagy a gyakorlati tudnivalókkal. Ahogy az olvasás is kétirányú alkotói tevékenység (az olvasó belép a mű értelmezési folyamatába), a kiállításban is megszólítjuk a látogatókat, választási lehetőség elé állítjuk őket, játékokat, háttérismereteket kínálunk fel. Az irodalmi kiállítás nemcsak információt nyújt, hanem az önmegértést is szolgálja, válaszol az előzetes feltevésekre, vagy más kérdésekre irányítja a figyelmet. Az esztétikum abban is megnyilvánul, hogy olyan tudattalan tartalmakat, érzéseket hív elő, melyek egyébként rejtve maradnának. Lényeges eleme a folyamat, mert a kiállításban és a mesékben is végigélünk egy történetet, vagy feltevésekben kell állást foglalnunk.

IAz irodalmi kiállítások és foglalkozások teret adnak a kreativitásnak. A szövegekben lakó szimbólumokat és történéseket minden műnél, életműnél vagy akár egy tematikus kiállításban máshogy dolgozzuk fel, mindegyiknek saját „királyi útja van”. Attól is függ, épp milyen korosztályt szeretnénk megszólítani. A Petőfi Irodalmi Múzeumban *A mi Andersenünk*, a Petőfi Sándor állandó kiállítás, az *Egyszer volt, hol nem volt...* című Benedek Elek-, *A Láthatatlan ember arcai* című Gárdonyi Géza-kiállítás, a Lázár Ervin Emlékház kiállítása alkalmat nyújtott arra, hogy játéksorozatot, foglalkozást szervezzünk a szerzők mesevilága köré. Sok iskolát megmozgató múzeumi (illusztrációs és versíró) pályázatokat is hirdettünk, ezek

az irodalmi
kiállítás nemcsak
információt
nyújt, hanem az
önmegértést is
szolgálja, válaszol
az előzetes
feltevésekre, vagy
más kérdésekre
irányítja a figyelmet

kapcsolódtak játékaink, kiállításaink szerzőihez. Benedek Elek kiállításához *Táltosposta* címmel többfordulós levelező játék kapcsolódott, ezt a Pesterzsébeti Pedagógiai Intézettel közösen szerveztük budapesti iskoláknak. A részt vevő gyerekeknek tizenkét mesét kellett részletesen megismerniük, ezek alkották a múzeumunkban zajló döntő kérdéseinek is az anyagát. Benedek apó meséi még sokszor előkerültek a népmesei és biblioterápiás foglalkozások során. Kedvencem volt *Az égigérő fa* és *Az aranyalma* című népmese, melyeknek többféle adaptációi is vannak (Kormos István, Babits Mihály meséi), szám-, szín- és más szimbólumaik sok játékra adtak alkalmat.

a múzeum
könyvtárának
gyermekkönyv-
állománya is
inspirált arra, hogy
a gyűjteményre
alapozva
könyvklubot
indítsunk

¶ A kiállítások mellett a múzeum könyvtárának gyermekkönyv-állománya is inspirált arra, hogy a gyűjteményre alapozva könyvklubot indítsunk. A meseklub közönsége konkrét csoportokból állt, akik rendszeresen jártak az intézményünkbe, vagy valamilyen alkalom kínálta lehetőség miatt jelentkeztek be. Volt olyan csoport, amely négy évig minden hónapban el látogatott hozzánk. A TÁMOP- és más pályázatok kínálta lehetőségeket is sok iskola (vagy más művelődési intézmény) vette igénybe. A múzeumhoz közeli Váci utcában, de egészen távol lévő iskolák tanulói (Kelenföld, Újpest, Rákosmente) is eljutottak hozzánk. Volt olyan kiállításunk, amelynek építésében gyerekcsoportok segédkeztek gyűjtéssel, fotóval, előadással (*A Pál utcai fiúk*). Ez azért volt fontos számunkra, hogy a gyerekek később a múzeum értő törzsközönségéhez tartozzanak, és tovább fejlődjön intézményünk baráti köre.

¶ Két tematikus, mesés sorozatot indítottunk: az egyik az állatokhoz kapcsolódó mesék, versek; a másik: *Az én szívemben boldogok a tárgyak* – mesék, versek tárgyakról. Minden foglalkozáshoz egy vagy több művet választottunk, s minden alkalommal más játékot találtunk ki a művek feldolgozásához. Ezek valamilyen módon kapcsolódtak a múzeumi kincsekhez is.

A részt vevő gyerekeknek tizenkét mesét kellett részletesen megismerniük, ezek alkották a múzeumunkban zajló döntő kérdéseinek is az anyagát.

a mackókból és más anyagokból (képek, szövegek, plakát, amiket mi adtunk) a gyerekek két csoportban készítettek kiállítást, s mellé mesét írtak

Szép Ernő Máttyás-meséihez a királyi udvar „meseszalonját” készítettük el, a Grimm-meséhez a suttogó tükör játékot

A *Medve* esetében például szerencsés volt, hogy a gyerekeket jól ismertem, tudták előre, hogy a saját mackójukat kell behozni, s mesélni róla. (Előre megadott feladat soha nem volt.) A mackókból és más anyagokból (képek, szövegek, plakát, amiket mi adtunk) a gyerekek két csoportban készítettek kiállítást, s mellé mesét írtak. A fiúk és a lányok élvezettel versengtek egymással. Az *Oroszlánnál „élő szobrot”* készítettünk, és a híres fenevadak – Bruckner Szigfrid, *Az utolsó oroszlán*, a gyáva oroszlán – történetét meséltük el a játékkal. A tárgyak sorozatában, hasonlóan az állatokéhoz, a kreatív játékokat mindig megelőzte egy történet felolvasása. Szép Ernő Máttyás-meséihez a királyi udvar „meseszalonját” készítettük el, a Grimm-meséhez a suttogó tükör játékot. A játéksorozatok háttéranyagát (bibliográfia, képek, szövegek) és leírását a honlapunkon mindenki olvashatta.

¶ Évente voltak mesenapjaink, amelyeken a *Könyvjelző* olvasóversenyben győztes gyerekeket láttuk vendégül, s a 17. kerületi Diadal Úti Általános Iskola tanáraival és könyvtárossal, Varga Mártával szerveztük. Többórás játéksorozat volt a gyerekek ajándéka. Ezek egy vagy több szerző műveihez kapcsolódtak. Erich Kästner *Május 35* című meseregényét motivációs történetmeséléssel játszottuk el.¹ Gerald Durrell állattörténeteit a PIM könyvtárában indítottuk, és a fővárosi állatkertben zártuk le. Hasonlóan izgalmas mesebeli utazás volt a *Svédületes*, ahol négy „vezérlúddal” léptük át Svédország határát, és a csoportok izgalmas feladatok megoldása után érték el Lappföldet. Lázár Ervin előtt tisztelegtünk a *Négyszögletű Költészet Napjával*, egy filmforgatást bemutató előadással. A *Dalnokverseny* című mesejátékban a szereplőket (a *Négyszögletű Kerek Erdő* lakóit) múzeumunk dolgozói és tanárok alakították. Őket instruálták a filmforgatás résztvevői – a Váci Utcai Általános Iskola tanulói. A nézőket a diadosok alkották.

¶ Mindegyik foglalkozás története hatással volt a következőre. A *mese útja* programsorozatra hatottak részben a mi állatos és népmesei foglalkozásaink, melyekben szerepelt már a sárkány. Másrésztől Békés Pál *Nagy könyv* programsorozata nagy sikerrel zárult 2005-ben. Békés Pállal és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár könyvtárosaival találtuk ki *A mese útját*, amely

[1] A játék megjelent az Irodalomtanári kincsesládában, 2006-ban.

A meseklub közönsége konkrét csoportokból állt, akik rendszeresen jártak az intézményünkbe, vagy valamilyen alkalom kínálta lehetőség miatt jelentkeztek be.

az egész országot megmozgatta 2009 áprilisától 2010 áprilisáig. (Sajnos Békés Pál már nem örülhetett velünk együtt a megvalósulásnak, mert akkor már nagyon beteg volt. Ezúton is köszönjük neki a csodás ötleteket!)

¶ A cél, mint mindig, most is az olvasás népszerűsítése volt. A programot a Nemzetközi Gyermekkönyvek Tanácsa magyar szekciója koordinálta, és a meseév alatt minden egyes hónapot más és más intézmény kapott meg. Játékokat, versenyeket, előadásokat szerveztek egy konkrét népmesei szereplő nevében: volt *Medve*, *Boszorkány*, *Tündér*, *Vándor*, *Királylány*, *Sárkány*, *Ördög*, *Lovag*, *Erdő*, *Manó*, *Óriás* és *Varázsló hava*. A Petőfi Irodalmi Múzeumban a *Sárkány hava* alatt sárkányfelvonulást, sárkányversszaválást, fotókiállítást szerveztünk.² Ami öröm: van olyan iskola és könyvtár, ahol továbbra is minden évben folytatódik a mese útja.

¶ A biblioterápiás foglalkozásokat³ az újpesti iskolásokkal kezdtem 2012-ben, s az irodalmi anyagunk Andersen meséi voltak. Másodiktól hetedik osztályos csoportokkal beszélgettünk. Minden foglalkozást megelőzte a mese felolvasása, ami élményalapot nyújtott a gyerekeknek arra, hogy a művek mögött rejlő problémákat végiggondolhassák, azonosuljanak a szereplőkkel. Mivel az irodalomhoz jól kapcsolható más művészi tevékenység, sokszor rajzoltunk, szerkesztettünk, élőképet vagy jelenetet alkottunk a feldolgozás során a gyerekek életkora szerint.

¶ A *rút kiskacsa* című mesével a másságot és a kreatív problémamegoldásokat vettük górcső alá (rajzzal, beszélgetéssel). A *fülemüle* segített számba venni, hogy a csoporttagoknak milyen (lélek)madaraik, vagyis milyen eszközeik vannak arra, hogy az életükben túljussanak a nehéz időszakokon. A serdülő korcsoportokkal a *Vadhattyúk* és *A kis hableány* beavatástörténetét, a *Hókirálynő* példázatát beszéltük meg. Andersen legszebb meséi az önazonosság megtalálásának és az ideál

a Petőfi Irodalmi Múzeumban a *Sárkány hava* alatt sárkányfelvonulást, sárkányversszaválást, fotókiállítást szerveztünk

[2] Haszonné Kiss Katalin: *Mese útja – országos olvasóvá nevelő program, Könyv és Nevelés*, 2011/2.

[3] A biblioterápia szó több mindent takar, mint amit elsőre következtetni lehet a kifejezésből. Szó szerint könyvekkel való gyógyítás. Több fajtája is van, mi a fejlesztő biblioterápiát, vagyis az önismeret fejlesztését tűztük ki célul – az irodalmi művek segítségével. A fejlesztő irodalomterápia egyik ága a meseterápia, amely népmesékkal dolgozik, és az emberi életutat párhuzamba állítja a népmesei hős útjával.

keresésének útjait mutatja be. A mesék alkalmat nyújtottak arra, hogy megvizsgáljuk és összehasonlítsuk a csoportértékeket, a gyerekek életútja során kipróbálható szerepeket és változásokat.

¶ A Sárszentlőrincen felépített Lázár Ervin Emlékház kiállítása⁴ részletesen bemutatja Rácpácegrest – sok-sok játékkal. 2014-ben helyszínt adott a *Rácpácegresi Mesetábornak*, melynek résztvevői az újpesti Lázár Ervin Általános Iskola negyedikes tanulói voltak. Megalakítottuk mesekörét, és minden napot biblioterápiás beszélgetésekkel kezdtünk.⁵ Játékainknak és az elmesélt történeteknek többletet adtak a Lázár- és Petőfi-ház kincsei. Megkerestük a helyi templomban Petőfi padba vésett monogramját... kicsit mindnyájan Lázár-kutatók lettünk.

¶ Ahogy az irodalmi múzeum buszos kiállításai elszállítják interaktív kiállításainkat Magyarország különböző településeire (sőt határainkon túlra), a Móra Kiadó is felvállalta az utazó kiállítások szervezését. Velük közösen, Dávid Ádám íróval, szervezőtársammal készítettük el a *Négyszögletű Kerek Kiállítást*, amely jelenleg is látható. A Lázár Birodalom mesevilágát tablókkal, tárgyakkal és egy mesetérképpel rajzoltuk meg.⁶

¶ 2015-ben már a *Sárkányok mindig lesznek* című kiállítás forgatókönyvét írtam. Segítőtársaim az egyes kiállítási állomások szakértői voltak,⁷ és bevontuk a múzeumpedagógusokat, hogy kérdéseikkel, ötleteikkel segítsék a kiállítás építését, s készülhessenek a programok megtervezésére. A cél az volt, hogy részletesen bemutassunk egy olyan „időtlen” szimbólumot, mely az ősidők hiedelemvilágától a mai fantasy műfajáig sok-sok alakban szerepel, köztük a mesevilágban is. Úgy láttuk, hogy talán egyetlen toposz sem hordozza magában olyan mélyen a létezés paradoxonát és az ellentétekben rejlő összetartó erőt, mint a sárkány elleni küzdelem. A sárkány kettőssége jól tükröződik a keleti és a nyugati kultúrkör mítoszaiban, ősi meséiben és szimbólumrendszerében. A nyugati sárkányok harcra és legyőzetésre ítéltettek, az ember hatalmas küzdelmét és hősiességét hivatottak megjeleníteni. A keleti hagyományok a sárkányt segítővé, a csapdahelyzetekre érzékeny figyelmeztetővé, a természeti jelenségek

úgy láttuk, hogy talán egyetlen toposz sem hordozza magában olyan mélyen a létezés paradoxonát és az ellentétekben rejlő összetartó erőt, mint a sárkány elleni küzdelem

[4] A Lázár Ervin Emlékházról az intézmény közösségi oldalán lehet tájékozódni: <https://www.facebook.com/Lazarhaz/>.

[5] A Rácpácegresi Mesekör programja: Illyés Gyula: *A háromágú tölgyfa tündéré*; Lázár Ervin: *A csomag; Foci; Rácpácegresi és Pácegresi; A hétfejű tündér*; Petőfi Sándor: *Tündérország kapuja [János vitéz]*. További programok a táborban: túra Lázár Ervin nagy szederfájához, a kisszékelyi Lázár-tanösvényen (strandolással), Illyés Gyula és Lázár Ervin iskolájához Felső-Rácegresen. Focimecs a helyi csapattal. Lovas kocsival a Petőfi-emlékműhesben. A nagydorogi Sipkamúzeum. A simontornyai vár lovagi életének megismerése.

[6] Cikk a zalaegerszegi Négyszögletű Kerek Kiállításról: Ilyen volt a zalaegerszegi Lázár Ervin-emlékkiállítás <https://www.zaol.hu/kultura/helyi-kultura/ilyen-volt-a-zalaegerszegi-lazar-er-evin-emlekkiallitas-2826784/>.

[7] A kiállítás látványtervezője: Koczka István. Kurátorok: Emőd Teréz, Csipán Tamás, Veres Miklós. Munkatársak: Bagó Ilona, Szilágyi Judit. Grafika: Katona Klára. Őriászínező: Bogó Kriszti. Szakértők: Bíró Csilla (Országos Széchényi Könyvtár), Benedek Katalin (MTA Néprajztudományi Intézet).

törvényszerűségeinek ismerőjévé és irányítójává tették, aki jóindulatúan viseltetik az emberek iránt. A keleti kultúrkör sárkánya a bennünk élő irtatlan erő és – az önmagunk fölött támasztott – hatalom bölcs alkalmazását szimbolizálja. Konceptciónk része volt, hogy a szimbólum jelentésének tartalma változik, bővül.

kiállításunk
szerkezete a káosz
sárkányától a
játék „arany
sárkányig” ívelt, s a
gyermekirodalom
kölyöksárkányával
zárult

¶ A mondák, a népmese, a fantasy és a modern gyermekirodalom külön teret kaptak. Kiállításunk szerkezete a káosz sárkányától a játék „arany sárkányig” ívelt, s a gyermekirodalom kölyöksárkányával zárult. A papírsárkány a ráhangoló tértől a gyerekek teréig ott lebegett a kiállítás felett. A kiállítás fényei, „időjárása”: a szűrt fényű budapesti utcáról léptünk a nyirkos sárkánybarlangba, haladtunk a vihar sárkánya felé. Ezután az idő egyre javult, a fantasztikus teremben napos, a csúcspont az aransárkány fényessége volt, a kölyöksárkány szép színes. Ha a látogatók szemszögéből nézem a sárkány történetét a kiállítási térben, Magyarország valóságából (sárkányszobrok, épületedíszek) egyenesen beléptünk az emberi fantázia birodalmába.⁸ A szekszárdi vendégkiállításnál a helyi sárkánytörténetet helyeztük előtérbe.

¶ Minden korosztály megtalálta a maga sárkányát. Ez az egyik legnehezebb feladat: olyan kiállítást készíteni, ami nem egy adott korcsoporthoz vagy érdeklődési körhöz szól. De ahogy az irodalom legszebb alkotásai is egyszerre szólítják meg a felnőtteket és a gyerekeket, úgy lehetséges ilyen tematikát felépíteni a kiállításokban is, és interaktív módon bevonni a látogatókat.

¶ A népmesei sárkányt, mint rendkívüli ellenfelet mutattuk be. A látogatók felmászhattak az égigérő fát jelképező installációs elemre, amelynek minden ága más oldalról mutatta meg a sárkány erejét, tulajdonságait. A fantasytól Michael Ende Fuhur nevű szerencsesárkánya⁹ vitte át a látogatókat az ifjúsági regényekhez és az átváltozás mestereihez. A mesék és mese-

[8] Markó Anita cikke a Magyar Narancsban <https://magyar-narancs.hu/konyv/sarkanyok-mindig-lesznek-100126>.

[9] Ifjúsági regények sárkányai: Michael Ende: *A végtelen történet* / ford.: Hárs Ernő. Tasnádi István: *A kőmajmok háza*. Békés Pál: *A kétbalkezes varázsló*.

A cél az volt, hogy részletesen bemutassunk egy olyan „időtlen” szimbólumot, mely az ősidők hiedelemvilágától a mai fantasy műfajáig sok-sok alakban szerepel, köztük a mesevilágban is.

regények kölyöksárkányait portréfallal, sárkánykönyvtárral és más interaktív eszközökkel idéztük meg. Süsü diafilmen jelent meg. A tér legsikeresebb attrakciójához – Bogó Kriszti sárkányvárosa, egy egész falat elfoglaló színező – még Maria Kodama, Jorge Luis Borges özvegye is készített bejegyzést.

¶ Múzeumpedagógusaink több mesesorozatot használtak a kiállítás vezetéséhez, programokhoz, ilyen volt például az eltérő kultúrák meséinek összehasonlítása, sárkányreptetés, hősök kalandtábora, kézműves-foglalkozás (ahol saját sárkányt készítettek a gyerekek), képregényalkotó, sárkánybolt, talált tárgyak osztálya.

közösen megalkotott sárkányos mesét hoztak létre, ehhez az inspirációt a kiállítás installációi és szövegei adták

¶ A *Sárkányszelídítő*ben a csoportok saját, közösen megalkotott sárkányos mesét hoztak létre, ehhez az inspirációt a kiállítás installációi és szövegei adták. A tárlatvezető feltérképezte a gyerekek belső sárkányképét, és felvázolta a mese alaphelyzetét. Ezután a diákok négy csoportot hoztak létre, és mindegyik csoport a kiállítás más-más területén kutatott a mese adott részlete után. Az első csoport a sárkány külső és belső tulajdonságainak nézett után a kiállítás *bestiárium* részében. A második csoport a mesebeli hős olyan tulajdonságait és eszközeit kereste meg, amik hasznosak lehetnek az esetleges próbatételek során. Ezt a kiállítás *mondák és legendák* tematikus egységében tették meg. A harmadik csoport a sárkány haragjának oka után nyomozott a *kelet sárkányai* részben. A negyedik csoport a mese helyszínét és a hős harcának krónikáját állította össze a *népmese sárkánya* helyszínén. A foglalkozás végén a diákok közös meséje következett úgy, hogy minden csapat a saját részét is hozzátette a történethez, így formálva azt.

¶ A mese útját a kiállításban a gyerekek folytatták. Meseíró- és illusztrációs pályázatot is hirdettünk több korosztálynak. A legjobb alkotásokból kollégáim sárkányfüzetet készítették, többek között ez volt a gyerekek ajándéka. A mesék a múzeum honlapján is olvashatók.¹⁰

¶ Hogy hol van a többi meseszereplő? Kurt Vonnegut véleményével érvelve, azt remélem, hogy a mese útja máshol is folytatódni fog: „Valaki bajba kerül, aztán újra győzedelmeskedik. Az emberek szeretik ezt a történetet. Sohasem fogják megenni.”¹¹

[10] Sárkányok márpedig vannak https://pim.hu/sites/default/files/page/attachments/pim_mesekonyv.pdf.

[11] “Somebody gets into trouble, then gets out of it again. People love that story. They never get tired of it.” (Kurt Vonnegut: 31 Writing Lessons).

Princev, E.–Hocsinszkij, J.: *Csodák országa*. Rendezte: Fábri Zoltán, Horvai István.
Úttörő Színház, bemutató: 1949. szeptember 24. (plakát)
OSZMI